

slovenskim mjestima bio kao na nekom prisilnom radu. Jednom je radio na nekoj željezničkoj stanici i, koristeći nepažnju stražara, uskočio je u jedan teretni vlak i dovezao se do Zagreba. U Zagrebu na Glavnom kolodvoru bio je neko vrijeme zadržan, jer nije imao nikakve propusnice, koje su u to vrijeme bile obvezne. Konačno je ipak stigao do Vlačke 38, k salezijancima. Bilo je nakon toga i saslušavanja i pritvaranja, ali ostala je, kako naš narod kaže, živa glava.

Budući da smo nas dvojica, Stjepan i ja, proveli zajedno dio ovdje opisanoga – i Miholjac, i Dioš, i partizane i Zagreb, zamolio sam Stjepana, budući da je on i odličan pisac, neka opiše svoj i odviše trnovit put do konačnog uspjeha. Poslušao me je i u reviji Marulić, pod naslovom „Na Božjim putovima“, u godinama 1995. – 2000., u 28 nastavaka, opisao je svoj trnoviti put, ali sve od rođenja pa do studentskih dana kad je postao miljenik svoga profesora Ljudevita Jonkea. Predlažem da se taj Babićev zapis iz revije Marulić izda kao posebna knjižica od oko 150 stranica, pa da to bude Babiću dar za njegov 90. rođendan.¹

Lojzo Buturac, 90-godišnjak.

¹ Brođanin Slavko Mirković, prijatelj našega prof. Babića, prihvatio se posla oko prikupljanja Babićevih životopisnih zapisa iz Marulića i objavljivanja kao zasebne knjige pod naslovom Na Božjim putovima (autobiografska proza). Strojoepisnih je stranica Babićeva teksta 253. Nadamo se skorom izlasku knjige. (Napomena: Sanda Ham)

HRVATSKO JEDNAČENJE PO ZVUČNOSTI U OPTIMALNOSNOJ TEORIJI

Veno Volenec

Uvod

U hrvatskome standardnome jeziku *jednačenje po zvučnosti* podrazumijeva glasovnu promjenu u kojoj šumnik poprima istu vrijednost za zvučnost kao onaj šumnik koji stoji neposredno nakon njega u istome glasovnome skupu. Ta je promjena u hrvatskome izgovoru beziznimna, unatražna (regresivna, anticipacijska, djeluje zdesna nalijevo) i odvija se neovisno o vrsti morfa kojemu pogođeni glas ili uzročni glas pripada, stoga se tradicijski svrstava u fonološki uvjetovane glasovne promjene.¹ Jednačenje pri kojemu bezvučni šumnik postaje zvučnim naziva se *ozvučivanje* (1a), a jednačenje pri kojemu zvučni šumnik postaje

¹ Barić i sur., 2003.: § 131. – § 138.; Silić – Pranjković., 2005.: § 64. – § 79.; Težak – Babić, 2007.: § 129. – § 131.; Bičanić i sur., 2013.: 145. – 146.; Marković, 2013.: § 2.

bezvučnim naziva se *obezvučivanje* (1b). Jednačiti se mogu svi hrvatski šumnici, neovisno o njihovu fonemskome statusu, kao što je prikazano pod (1a – b). Pri dodiru šumnika s istom vrijednošću za zvučnost – kao i pri njihovu dodiru sa zvonačnicima ili s otvornicima – do promjene ne dolazi (1c).

(1) Hrvatsko jednačenje po zvučnosti²

a. Ozvučivanje	b. Obezvučivanje	c. Odsutnost jednačenja
/s-broj-i-ti/ → [zbrojiti]	/glad-(a)k-a/ → [glatka]	/bez-bol-(a)n-Ø/ → [bezbolan]
/svat-b-a/ → [svadba]	/vrab-(a)c-a/ → [vrapca]	/s-red-i-ti/ → [srediti]
/svak-dan-j-i/ → [svagdañi]	/smež-k-ast-Ø/ → [smečkast]	/stol-Ø/ → [stol]
/top-žij-a/ → [tobžija]	/iz-kop-a-ti/ → [iskopati]	/prst-Ø/ → [prst]
/s drv-ima/ → [zdřvima]	/laž-(a)c-a/ → [lašca]	/od-mrz-nu-ti/ → [odmrznuti]
/grof-Ø bi/ → [grofbi]	/kod kuć-e/ → [kotkuće]	/osob-a/ → [osoba]
/strah-Ø ga/ → [strayga]	/slog-Ø će/ → [slokće]	
/lov-(a)c-Ø ga/ → [lovažga]	/bez tebe/ → [bestebe]	

Svi hrvatski govornici imaju neizravno (implicitno) znanje o glasovnoj promjeni pod (1) i tu promjenu u izgovoru primjenjuju redovito i nesvjesno. Škarić (2007.: 108.) stoga jednačenje po zvučnosti opisuje kao jedno od „deset živih obaveznih asimilacijskih pravila“ u hrvatskome izgovoru. Jedno od temeljnih pitanja u suvremenoj fonologiji jest kako je moguće formalno opisati to neizravno jezično znanje koje posjeduje svaki izvorni govornik, a koje je mjerodavno za provođenje takvih alternacija. To pitanje vodilo je generativnu fonologiju od njezinih ranijih razdoblja (Chomsky – Halle, 1968. : 3ff) do njezinih suvremenih ogranaka (Prince – Smolensky, 2004. [1993.]: 2. – 4.). U skladu s time moguće je pitati slično pitanje koje se tiče hrvatskoga jednačenja po zvučnosti: kako je moguće formalno opisati implicitno znanje hrvatskoga govornika o hrvatskome jednačenju po zvučnosti? Ovaj rad nastoji odgovoriti upravo na to istraživačko pitanje, i to unutar okvira suvremene optimalnosne teorije. *Optimalnosna teorija* (Prince – Smolensky, 2004. [1993.]) formalna je generativna teorija jezika koja se zasniva na međudjelovanju univerzalnih, prekršivih i rangiranih jezičnih ograničenja. Osnove optimalnosne teorije i načela njezine primjene u fonologiji ukratko prikazujem u sljedećem poglavlju.

Ovaj rad ima dva istraživačka cilja – jedan kroatističke naravi, drugi općejezikoslovne (općefonološke) naravi. Prvi, kroatistički cilj jest pružiti cjelovit i valjan formalni opis hrvatskoga jednačenja po zvučnosti prema načelima optimalnosne teorije – suvremene i u svjetskoj fonologiji trenutno dominantne generativne jezikoslovne teorije. Time hrvatsko jezikoslovlje dobiva nov pogled na inače dobro poznatu glasovnu promjenu, a u tome novome pogledu do izražaja će doći određeni

² U svim primjerima uporabljena je uvriježena hrvatska transkripcija kakva je detaljno prikazana npr. u Škarića (2007. : 147. –148.).

fonološki odnosi koji do sada nisu bili prepoznati, kao što je odnos između jednačenja i strukture hrvatskoga sloga. Drugi, općejezikoslovni cilj jest preinačiti skup ograničenja kojim se formalno opisuje jednačenje po zvučnosti u optimalnosnoj teoriji (usp. Lombardi 1996.; 1999.) i pritom pretpostaviti jedno novo ograničenje – IDENT-PS_[zvučnost] – koje se zasniva na fonetskim i tipološkim dokazima. Time jezikoslovlje dobiva novu pretpostavku o prirodi univerzalne gramatike (jer su jezična ograničenja, kao što će pokazati u sljedećem poglavlju ovoga rada, univerzalne jezične hipoteze), i to na primjeru hrvatskoga standardnoga jezika.

Kratka osnova optimalnosne teorije

Osnovna je ideja *optimalnosne teorije* (engl. *Optimality Theory*; OT) da su površinski (fonetski, izlazni) jezični oblici rezultat djelovanja dviju vrsta jezičnih ograničenja: ograničenja vjernosti i ograničenja obilježenosti.³ Ovdje termin *ograničenja* valja razumjeti kao precizne strukturne izjave koje zahtijevaju ili zabranjuju određenu jezičnu strukturu, a koje u optimalnosnoj teoriji služe kao glavni opisni i objasnidbeni mehanizam. *Ograničenja vjernosti* zahtijevaju da površinski oblici slične temeljnim (fonološkim, ulaznim) oblicima prema određenoj fonološkoj dimenziji. Tako na primjer ograničenje IDENT-IO_[zvučnost] zahtijeva da se zvučnost glasova u površinskome obliku slaže (tj. da bude identična, otuda ‘IDENT’) sa zvučnošću odgovarajućih glasova u temeljnome obliku.⁴ *Ograničenja obilježenosti* zahtijevaju da površinski oblici budu što jednostavniji, naravniji, prototipniji, odnosno što manje obilježeni. Tako na primjer ograničenje AGREE_[zvučnost] zahtijeva da se susjedni šumnici slažu u obilježju zvučnosti.

Sva OT ograničenja imaju tri obilježja: univerzalnost, prekršivost i rangiranost. *Univerzalnost* jezičnih ograničenja ogleda se u pretpostavci da sva OT ograničenja postoje u svim prirodnim jezicima, dakle da su ograničenja dio univerzalne gramatike i da se jezici razlikuju samo prema važnosti koju pridaju pojedinim ograničenjima. Univerzalnost ograničenjā utemeljena je u tipološkim i fonetskim podatcima. Budući da ograničenja vjernosti i obilježenosti nerijetko izriču konfliktne i nepomirljive zahtjeve, ograničenja su *prekršiva*. To znači da jezični oblik smije kršiti manje važno (niže rangirano) ograničenje samo ako mu to omogućava zadovoljavanje važnijega (više rangiranoga) ograničenja, odnosno da kršenje ograničenja mora biti

³ Prince – Smolensky, 2004. [1993.]; Kager, 1999.; McCarthy, 2002.; 2004.; 2008.

⁴ Odnos ‘IO’ u ograničenju poput IDENT-IO_[zvučnost] znači da se moraju podudarati zvučnost *ulaznoga oblika* (engl. *input* pa je zato I) i zvučnosti *izlaznoga oblika* (engl. *output* pa je zato O), dakle ‘IO’ je skraćeno za ‘Input–Output’. Ulazni oblik pritom odgovara onomu što se u generativnoj fonologiji uglavnom naziva *fonološkim* ili *temeljnim prikazom*, a izlazni je oblik *fonetski* ili *površinski prikaz* (v. Mihaljević, 1991.: 10.). Važno je precizirati da je riječ upravo o odnosu između ulaznoga i izlaznoga oblika jer postoje i drugi odnosi, kao što je na primjer odnos između *baze* i *reduplikanta* (‘BR’) u OT morfologiji.

minimalno. Uz to, ograničenja su *rangirana*, što znači da su hijerarhijski poredana prema svojoj važnosti. Onaj jezični oblik (*kandidat* u OT nazivlju) koji najmanje ozbiljno krši ograničenja, uzimajući u obzir njihov relativan poredak, *optimalan* je jezični oblik i taj oblik je konačni površinski prikaz. Po tomu obilježju, koje se zove *optimalnost* i koje krasi ovjerene (gramatične) površinske prikaze, optimalnosna je teorija i dobila ime.

Glasovne promjene u optimalnosnoj teoriji prikazuju se kao rezultat međudjelovanja ograničenja obilježnosti i ograničenja vjernosti. Postupak *procjene* (*evaluacije*) optimalnosti jezičnoga oblika pregledno se može uprizoriti tablicom, kao pod (2).

(2) Tablica – procjena kandidata u OT analizi

ulazni oblik	ograničenje ₁	ograničenje ₂
☞ <i>kandidat</i> ₁		*
<i>kandidat</i> ₂	*!	

Proces procjene sastoji se od omjeravanja skupa jezičnih kandidata o skup rangiranih jezičnih ograničenja. Kandidati⁵ su u tablici poredani u prvome stupcu, počevši od drugoga reda, a ograničenja su poredana u prvome redu po važnosti slijeva (važnije) nadesno (sve manje važno), počevši od drugoga stupca. Ako kandidat zadovoljava strukturni zahtjev nametnut ograničenjem, polje u tablici ostaje prazno; u suprotnome se u polje upisuje zvjezdica (*) koja služi kao oznaka kršenja. Kritično kršenje ograničenja – ono u kojemu se pokazuje da kandidat ne zadovoljava visoko rangirano ograničenje i prema kojemu taj kandidat ispada iz procjene – označava se uskličnikom (!). Optimalni kandidat – onaj koji u takvoj procjeni preostane kao jedini bez uskličnika, odnosno onaj koji krši najmanje visoko rangiranih ograničenja – označen je upirućim prstom (☞) i odabran je kao izlazni oblik (površinski prikaz). U tablici (2) natječu se dva kandidata; prvi kandidat ne krši prvo ograničenje, što je označeno praznim poljem; drugi kandidat krši prvo ograničenje, što je označeno zvjezdicom. Budući da je prvo ograničenje važnije, odnosno da je rangirano iznad drugoga ograničenja, prvi kandidat, koji to ograničenje ne krši, bolji je (*skladniji*) od drugoga kandidata; drugi kandidat već ovdje „ispada“. Stoga u polju drugoga stupca trećega reda uz zvjezdicu stoji i uskličnik koji to ispadanje označava. Važno je istaknuti da prvi kandidat – iako jest optimalan – nije savršen jer krši drugo ograničenje. Međutim, budući da je drugo ograničenje rangirano niže od prvoga, to kršenje nije presudno za konačni ishod.

U najjednostavnijem i sasvim reduciranom prikazu glasovnu promjenu kao što je jednačenje po zvučnosti moguće je prikazati na isti način kao pod (2). Uzmimo

⁵ Kandidata je u svakoj OT analizi neograničen broj, a analitičar u tablici prikazuje samo one kandidate koji su relevantni za jezičnu analizu. Neograničenost skupa kandidata važno je i kontroverzno teorijsko pitanje u OT gramatici (usp. Kager, 1999.: 25. – 27.; McCarthy, 2002.: 9. – 10.).

dva spomenuta ograničenja: ograničenje vjernosti IDENT-IO_[zvučnost] koje zahtijeva da se zvučnost glasova u ulaznome obliku slaže sa zvučnošću odgovarajućih glasova u kandidatima te ograničenje obilježenosti AGREE_[zvučnost] koje zahtijeva da susjedni šumnici u kandidatima imaju iste vrijednosti za obilježje zvučnosti. Tablica (3) prikazuje procjenu za ulazni oblik /iz-kop-a-ti/ na temelju omjeravanja dvaju mogućih kandidata o ta dva ograničenja.

(3) Pojednostavljeni primjer glasovne promjene u optimalnosnoj teoriji

/iz-kop-a-ti/	AGREE _[zvučnost]	IDENT-IO _[zvučnost]
☞ [iskopati]		*
[izkopati]	*!	

Načela procjene u tablici (3) ista su kao ona opisana za tablicu (2). Kandidat [izkopati] krši visoko rangirano ograničenje obilježenosti AGREE_[zvučnost] dok kandidat [iskopati] ne krši to ograničenje (iako krši niže rangirano ograničenje IDENT-IO_[zvučnost]), stoga je kandidat [iskopati] proglašen optimalnim. (Detaljnija interpretacija iznesena je u trećem poglavlju ovoga rada.) Cjelovit formalni opis hrvatskoga jednačenja po zvučnosti u optimalnosnoj teoriji prati izložena načela, no postupak procjene znatno je složeniji i, kao što je pokazano u nastavku, zahtijeva veći broj kandidata i ograničenja.

Hrvatsko jednačenje po zvučnosti u optimalnosnoj teoriji

Na temelju primjerā pod (1) moguće je izvesti nekoliko načelnih opažanja – *de-skriptivnih generalizacija* (4) – koje općenito vrijede u hrvatskome standardnome jeziku i koje se tiču jednačenja po zvučnosti:

(4) Deskriptivne generalizacije o hrvatskome jednačenju po zvučnosti

- a. Susjedni šumnici moraju se slagati prema obilježju zvučnosti (1a – b).
- b. Pri dodiru istozvučnih šumnika – bilo zvučnih bilo bezzvučnih – šumnici zadržavaju svoju ulaznu vrijednost za zvučnost. Isto vrijedi i za šumnike koji su u dodiru sa zvanačnicima ili s otvornicima (1c).
- c. Pri dodiru raznozvučnih šumnika prvi šumnik jednači se prema drugomu, ali ne i obratno (1a – b). Drugim riječima, jednačenje je regresivno.
- d. Raznozvučni skupovi nastali ulančavanjem morfema u hrvatskome se jeziku u načelu „popravljaju“ jednačenjem (1a – b), znatno rjeđe umetanjem glasova ili njihovim ispadanjem.⁶

⁶ Tipološki nije neuobičajeno, usp. Hall, 2011.: 1576. – 1577.; Harris, 2011.: § 2.2. Postoje u hrvatskome slučajevi u kojima se raznozvučni glasovni skupovi izbjegavaju umetanjem otvornika (npr. /s-grad-i-ti/ → [sagraditi], ali /s-grad-a/ → [zgrada]; ili umetanje naveska [a] pri spoju prijedloga s i riječi koja počinje zvučnim sibilantom, kao u [sa zvonom]), što otvara čitavo novo istraživačko pitanje: interakciju hrvatskoga jednačenja po zvučnosti s drugim fonološki uvjetovanim alternacijama, kao

Deskriptivne generalizacije pod (4) jednostavno i izravno možemo oblikovati kao OT ograničenja. Generalizacija pod (4a) implicira već spomenuto ograničenje $AGREE_{[zvučnost]}$ koje dodjeljuje po jednu oznaku kršenja za svaki skup šumnika u kojemu ti šumnici međusobno imaju različite vrijednosti za zvučnost (Lombardi, 1999.: 272). Na primjer, neovjerenu obliku [izkaz] to bi ograničenje dodijelilo jednu oznaku kršenja, izmišljenu obliku [sbapz] dodijelilo bi dvije oznake kršenja i sl. Generalizacija pod (4b) govori da u odsutnosti alternacija, odnosno u fonološki neutralnim okolinama, šumnici izlaznih oblika imaju istu vrijednost za obilježje zvučnosti kao i šumnici ulaznih oblika. Drugim riječima, u tim je slučajevima zvučnost izlaznih oblika vjerna zvučnosti ulaznih oblika, što je osigurano ograničenjem vjernosti $IDENT-IO_{[zvučnost]}$. Ono dodjeljuje po jednu oznaku kršenja za svaki slučaj u kojemu se obilježje zvučnosti između ulaznih i izlaznih glasova ne podudara (Kager, 1999.: 14).

Navedenim dvama ograničenjima – $AGREE_{[zvučnost]}$ i $IDENT-IO_{[zvučnost]}$ – moguće je prikazati hrvatsko jednačenje po zvučnosti u njegovu sasvim pojednostavljenome obliku (5). Time ujedno pokazujem analizu koja je prethodila stvaranju istovjetne tablice pod (3).

(5) Pojednostavljeno jednačenje po zvučnosti; izvedeno na temelju generalizacija 4a i 4b

/iz-kop-a-ti/	$AGREE_{[zvučnost]}$	$IDENT-IO_{[zvučnost]}$
[izkopati]	*!	
☞ [iskopati]		*

Kandidat [izkopati] ne krši ograničenje $IDENT-IO_{[zvučnost]}$ jer su njegova obilježja zvučnosti vjerna obilježjima zvučnosti ulaznoga oblika /iz-kop-a-ti/, no krši ograničenje $AGREE_{[zvučnost]}$ zbog raznozvučnoga skupa [zk] koji se u tome obliku javlja. Slučaj s kandidatom [iskopati] obratan je: budući da se u njemu javlja skup [sk], ograničenje $AGREE_{[zvučnost]}$ zadovoljeno je; pritom je došlo do jednačenja po zvučnosti – do razilaženja u obilježju zvučnosti između ulaznoga i izlaznoga oblika – zbog čega taj oblik krši $IDENT-IO_{[zvučnost]}$. Budući da je ograničenje $AGREE_{[zvučnost]}$ rangirano iznad ograničenja $IDENT-IO_{[zvučnost]}$, tablica pod (5) pravilno predviđa da je optimalan oblik [iskopati], u kojemu je došlo do jednačenja po zvučnosti.

Visoko rangirano ograničenje $AGREE_{[zvučnost]}$ moguće je osim jednačenjem zadovoljiti i umetanjem ili ispadanjem glasova. Stoga bi uvođenje kandidata kao što su [izakopati] i [ikopati] u tablicu pod (5) stvorilo neriješen rezultat između triju kandi-

što su umetanje (epenteza), jednačenje po mjestu tvorbe i ispadanje glasova. Iako to pitanje izlazi izvan okvira ovoga istraživanja, valja napomenuti da je razrješavanje pitanja međudjelovanja svih hrvatskih fonoloških alternacija preduvjet za stvaranje cjelovite slike hrvatske fonologije, stoga ono predstavlja važan budući istraživački smjer u hrvatskoj fonologiji.

data ([iskopati], [izakopati] i [ikopati]) koji zadovoljavaju ograničenje AGREE_[zvučnost] na različite načine. Od tih triju kandidata samo je [iskopati] ovjereni hrvatski oblik, što implicira ograničenja DEP-IO i MAX-IO, koja djeluju protiv umetanja i ispadanja glasova. Ograničenje DEP-IO dodjeljuje po jednu oznaku kršenja za svaki glas izlaznoga oblika koji nije prisutan u ulaznome obliku (Kager, 1999.: 68.); drugim riječima, djeluje protiv umetanja (epenteze). Ograničenje MAX-IO dodjeljuje po jednu oznaku kršenja za svaki glas ulaznoga oblika koji nije prisutan u izlaznome obliku (*op. cit.*: 67.); drugim riječima, djeluje protiv ispadanja glasova. Nadovezujući se na generalizaciju pod (4d), možemo zaključiti da AGREE_[zvučnost] dominira nad DEP-IO i MAX-IO, što predviđa ispravan ishod pri procjeni pod (6).⁷

(6) Pojednostavljeno jednačenje po zvučnosti; dodana generalizacija 4d.

/iz-kop-a-ti/	AGREE _[zvučnost]	DEP-IO	MAX-IO	IDENT-IO _[zvučnost]
[izkopati]	*!			
☞ [iskopati]				*
[izakopati]		*!		
[ikopati]			*!	

Međutim, hijerarhija AGREE_[zvučnost] » DEP-IO, MAX-IO » IDENT-IO_[zvučnost] u tablici (6) ne objašnjava *koji* se od dvaju raznozvučnih glasova u skupu jednači: prvi prema drugomu ili obratno. U skladu s time uvođenje kandidata [izgopati], u kojemu je jednačenje progresivno, dovodi u tablici (7) do neriješena rezultata između toga kandidata i posvjedočenoga kandidata [iskopati].

(7) Regresivnost?

/iz-kop-a-ti/	AGREE _[zvučnost]	DEP-IO	MAX-IO	IDENT-IO _[zvučnost]
[izkopati]	*!			
? [iskopati]				*
[izakopati]		*!		
[ikopati]			*!	
? [izgopati]				*

Valja dakle analizu upotpuniti tako da obuhvati i generalizaciju pod (4c), koja govori da je hrvatsko jednačenje po zvučnosti isključivo regresivno.

⁷ Isprekidana crta između ograničenja DEP-IO i MAX-IO u tablici (6) i nadalje znači da njihov međusobni rang nije utvrditi i da je u ovome slučaju nevažan za analizu. Važno je za valjanu analizu to da su ograničenja DEP-IO i MAX-IO zajedno rangirana ispod ograničenja AGREE_[zvučnost] te iznad ograničenja IDENT-IO_[zvučnost]. Ograničenja koja su u tablicama odijeljena punom crtom u tekstu će biti odvojena znakom '»', koji znači da je ograničenje s lijeve strane znaka rangirano iznad ograničenja s desne strane znaka, a ograničenja koja su odijeljena isprekidanom crtom u tekstu će biti odvojena zarezom.

U OT literaturi regresivan smjer jednačenja po zvučnosti uobičajilo se (usp. Lombardi, 1996.; 1999.) tumačiti *položajnim ograničenjem vjernosti* IDENT-ONSET_[zvučnost] koje dodjeljuje po jednu oznaku kršenja za svaki slučaj u kojemu se obilježje zvučnosti između ulaznih i izlaznih glasova ne podudara u *slogovnome pristupu* (Beckman, 1998.: 25.; Kager, 1999.: 340.).⁸ Takav je pristup, međutim, neprimjenjiv na hrvatski jezik jer do jednačenja po zvučnosti dolazi čak i kad se oba glasa (i uzročni i pogođeni) nađu u slogovnome pristupu; u tim slučajevima jednačenje je i dalje regresivno, a ograničenje IDENT-ONSET_[zvučnost] nije dovoljno da opiše tu činjenicu, kao što pokazuje tablica (8).

(8) Neadekvatnost ograničenja vjernosti IDENT-ONSET_[zvučnost]

/iz-kop-a-ti/	AGREE _[zvučnost]	IDENT-ONSET _[zvučnost]	DEP-IO	MAX-IO	IDENT-IO _[zvučnost]
[i.zko.pa.ti]	*!				
? [i.sko.pa.ti]		*			*
[i.za.ko.pa.ti]			*!		
[i.ko.pa.ti]				*!	
? [i.zgo.pa.ti]		*			*
[iz.ko.pa.ti]	*!				
☞ [is.ko.pa.ti]					*

U tablici pod (8) kandidati [i.sko.pa.ti] i [i.zgo.pa.ti], koji se razlikuju samo prema smjeru jednačenja, procijenjeni su kao jednako skladni, tj. dodijeljene su im iste oznake kršenja. Kao optimalan kandidat proglašen je [is.ko.pa.ti] jer ne krši ograničenje IDENT-ONSET_[zvučnost], no u tome kandidatu silabifikacija (rašćlanjivanje na slogove) nije provedena u skladu s hrvatskom fonotaktikom, koja zahtijeva da se skupovi *sk*, *sp*, *st*, *št*, *zg*, *zb*, *zd*, *žd* i dr. pri silabifikaciji ne presijecaju slogovnom granicom (usp. Škarić, 1991.: 328.). Stoga uz [is.ko.pa.ti] stoji znak ‘☞’ (v. McCarthy, 2008.: 167. – 168.), koji govori da je pri procjeni izabran neovjereni kandidat kao optimalni. Da je ograničenje IDENT-ONSET_[zvučnost] neprimjereno u ovome slučaju, još jasnije pokazuju spojevi prednaglasnice i naglašene riječi u kojima oko silabifikacije ne može biti dvojbe: npr. /s drv-ima/ → [zdř.vi.ma]. U takvim slučajevima ograničenje IDENT-ONSET_[zvučnost] također ne objašnjava zašto je smjer hrvatskoga jednačenja po zvučnosti regresivan, kao što prikazuje tablica (9). Padgett (2002.: § 3.) i Samokhina (2004.: 88ff) pokazuju kako se ograničenje IDENT-ONSET_[zvučnost] na

⁸ Tako primjerice kandidat [pret.pri.stup.ni], nastao na temelju ulaznoga oblika /pred-pri-stup-ni/, zadovoljava IDENT-ONSET_[zvučnost] jer je zvučnost svih glasova u *slogovnim pristupima* toga izlaznoga oblika vjerna zvučnosti ulaznih glasova. Istovremeno, zvučnost glasa [t], koji se nalazi u slogovnome odstup, drugačija je od ulazne, a da pritom nije prekršeno ograničenje IDENT-ONSET_[zvučnost] (premda ograničenje IDENT-IO_[zvučnost] pritom jest prekršeno) zato što odstup sloga ne spada pod utjecaj toga ograničenja (usp. Batinić, 2014.: § 5.1.).

sličan način pokazuje neadekvatnim u opisu regresivnosti jednačenja po zvučnosti i u ruskome i u (suvremenome) hebrejskom.

(9) Daljnja neadekvatnost ograničenja vjernosti IDENT-ONSET_[zvučnost]

/s drv-ima/	AGREE _[zvučnost]	IDENT-ONSET _[zvučnost]	IDENT-IO _[zvučnost]
? [str.vi.ma]		*	*
? [zdr.vi.ma]		*	*

Hrvatsko je jednačenje po zvučnosti regresivno zbog razlike u relativnoj fonološkoj jakosti između pogođenoga glasa (koji je slabiji) i uzročnoga glasa (koji je jači).⁹ Takav je odnos postojan čak i kad se oba glasa nađu u slogovnome pristupu, kao što s fonetske strane tumači Škarić:

„Na istoj stubi na početku sloga suglasnici redom postaju sve jači jer im stuba postaje sve čvršća. (...) Posebno treba upozoriti na asimilaciju prema zvučnosti, koja se ne događa ‘unatrag’, kako se govorilo, tj. prema idućem suglasniku. Ona se (...) događa prema jačemu, a taj je na početnoj stubi drugi po redu suglasnik“ (2007.: 89).

„Pravilo je da će se prvi izjednačavati prema drugome, a ne obrnuto, jer je na istoj slogovnoj napetosnoj stubi drugi po redu jači na prednjoj, tj. eksplozivnoj stani sloga (...)“ (2007.: 109).

Naime, budući da grkljanska napetost i zvonkost (sonornost) rastu od slogovnoga pristupa prema njegovoj jezgri (Jelaska, 2004.: 132.), šumnik koji se nalazi bliže slogovnoj jezgri (dakle onaj koji stoji pred kakvim zvonkim glasom, bilo pred zvonačnikom bilo pred otvornikom) jači je, istaknutiji i postojaniji od onoga na slogovnome rubu:

„Raspoznatljivost glasa niske sonornosti ne ovisi o unutarnjim akustičkim obilježjima toga glasa, već o vanjskim migovima prisutnim u susjednim glasovima visoke sonornosti, koji su (migovi) stvoreni koartikulacijom. Stoga postoji snažan pritisak za ostvarivanjem i očuvanjem glasa niske sonornosti upravo u položaju uz glas visoke sonornosti. Uz to, nisu svi oblici susjednosti isti: iz psihoakustičkih razloga (...) vanjski migovi istaknutiji su pri prelasku zatvornika u otvornik nego pri prelasku otvornika u zatvornik“ (Hayes – Steriade, 2004.: 23).

Psihoakustička istraživanja pokazala su da je slogovni pristup povlašten fonološki položaj¹⁰ – povlašten u smislu da je u usporedbi sa slogovnim odstupom otporniji na fonološke alternacije, odnosno, rečeno OT nazivljem, da u usporedbi sa slogovnim odstupom zadržava veću vjernost ulaznomu obliku.

Uzevši oboje u obzir – i povlaštenost položaja ispred sonornoga glasa i povlaštenost slogovnoga pristupa – neadekvatno ograničenje IDENT-ONSET_[zvučnost] moguće

⁹ Za razmatranje o razlikama u fonološkoj jakosti koje mogu dovesti do glasovnih promjena v. Lass, 1984.: § 8.3.

¹⁰ Beckman, 1998.: § 1.1., § 2.2.; Wright, 2004.: § 3.; McCarthy, 2008.: 221. – 222.)

je preinačiti (10) tako da u potpunosti obuhvati činjenicu da je smjer hrvatskoga jednačenja po zvučnosti regresivan:

(10) Položajno ograničenje IDENT-PS_[zvučnost]

U položaju pred sonornim glasom (PS = pred zvonačnikom ili pred otvornikom) zvučnost izlaznoga glasa ista je zvučnosti ulaznoga glasa. Ograničenje dodjeljuje po jednu oznaku kršenja (*) za svaki slučaj u kojemu zvučnost izlaznih šumnika u položaju ispred zvonačnika ili otvornika nije ista zvučnosti ulaznih šumnika u istome položaju.

Ograničenje IDENT-PS_[zvučnost] položajno je ograničenje vjernosti koje dodjeljuje po jednu oznaku kršenja za svaki slučaj u kojemu se ispred glasa s obilježjem [+sonoran] obilježje zvučnosti između ulaznih i izlaznih glasova ne podudara. Analiza hrvatskoga jednačenja po zvučnosti koja uključuje ograničenje IDENT-PS_[zvučnost] točno predviđa bezizniman regresivni smjer alternacije (11a – b).

(11) Djelovanje položajnoga ograničenja IDENT-PS_[zvučnost]

a. Regresivno ozvučivanje

/s drv-ima/	AGREE _[zvučnost]	IDENT-PS _[zvučnost]	IDENT-IO _[zvučnost]
[str.vi.ma]		*!	*
☞ [zdr.vi.ma]			*

b. Regresivno obezvučivanje

/iz-kop-a-ti/	AGREE _[zvučnost]	IDENT-PS _[zvučnost]	IDENT-IO _[zvučnost]
[i.zgo.pa.ti]		*!	*
☞ [i.sko.pa.ti]			*

Da se u hrvatskome jeziku silabifikacija vrši prema načelu maksimalnoga pristupa¹¹ – dok god time nisu prekršena više rangirana ograničenja slogovne strukture – jednostavno opisuje ograničenje NO-CODA koje dodjeljuje po jednu oznaku kršenja za svaki glas u slogovnome odstupu (McCarthy, 2008.: 225.).¹² Budući da se

¹¹ „Načelo maksimalnog pristupa: u slogovnoj strukturi izreke pristupi sloga su maksimalni u skladu s obrascem i fonotaktičkim ograničenjima“ (Mihaljević, 1991.: 51.). Budući da je prepoznato kao snažna tipološka tendencija, načelo maksimalnoga pristupa u okvirima generativne fonologije prvi su formulirali Clements i Keyser (1983.: 37) kao važan dio svoje generativne teorije sloga.

¹² Prisutnost ograničenja NO-CODA u hrvatskome jeziku ne znači da hrvatski slogovi nikada ne će imati odstup. Budući da su OT ograničenja prekršiva i rangirana (v. ovdje u drugom poglavlju), ograničenje NO-CODA u cjelokupnoj je hrvatskoj hijerarhiji ograničenja zasigurno rangirano prilično nisko i krši se često, o čemu svjedoče brojne hrvatske riječi s odstupima (npr. *most*, *park*, *sluh* i sl.). To će ograničenje u hrvatskome dakle samo zahtijevati da se glasovi u najvećoj mogućoj mjeri svrstavaju u slogovni pristup. S druge strane, u jeziku kao što je havajski, u kojemu su slogovi isključivo otvoreni (V i CV), ograničenje NO-CODA zacijelo je visoko rangirano i ne dominira ni jednim drugim ograničenjem slogovne strukture.

u hrvatskome ograničenje NO-CODA često krši te da nije zadovoljeno umetanjem ili ispadanjem glasova, već isključivo preslogovljavanjem, ono je rangirano ispod ograničenja DEP-IO i MAX-IO.

Ukupna hijerarhija koja objedinjuje generalizacije pod (4 a – d) i opisuje hrvatsko jednačenje po zvučnosti stoga je ova: $AGREE_{[zvučnost]} IDENT-PS_{[zvučnost]} \gg DEP-IO, MAX-IO \gg NO-CODA, IDENT-IO_{[zvučnost]}$. Preglednosti radi iznosim na jednome mjestu objašnjenja svih spomenutih ograničenja:

$AGREE_{[zvučnost]}$	susjedni šumnici moraju se slagati prema zvučnosti
$IDENT-PS_{[zvučnost]}$	zvučnost izlaznih šumnika u položaju ispred zvonačnika ili otvornika ista je zvučnosti ulaznih šumnika u istome položaju
DEP-IO	umetanje glasova zabranjeno je
MAX-IO	ispadanje glasova zabranjeno je
NO-CODA	glasovi u slogovnome odstopu zabranjeni su
$IDENT-IO_{[zvučnost]}$	zvučnost izlaznih šumnika ista je zvučnosti ulaznih šumnika

Tablice pod (12 a – c) pružaju opis hrvatskoga jednačenja po zvučnosti u optimalnosnoj teoriji.

(12) a. Hrvatsko jednačenje po zvučnosti u optimalnosnoj teoriji; obezvučivanje

/iz-kop-a-ti/	$AGREE_{[zvučnost]}$	$IDENT-PS_{[zvučnost]}$	DEP-IO	MAX-IO	NO-CODA	$IDENT-IO_{[zvučnost]}$
[i.zko.pa.ti]	*!					
☞ [i.sko.pa.ti]						*
[i.za.ko.pa.ti]			*!			
[i.ko.pa.ti]				*!		
[i.zgo.pa.ti]		*!				*
[iz.ko.pa.ti]	*!				*	
[is.ko.pa.ti]					*!	*

b. Hrvatsko jednačenje po zvučnosti u optimalnosnoj teoriji; ozvučivanje

/s-drv-ima/	$AGREE_{[zvučnost]}$	$IDENT-PS_{[zvučnost]}$	DEP-IO	MAX-IO	NO-CODA	$IDENT-IO_{[zvučnost]}$
[sdr.vi.ma]	*!					
☞ [zdr.vi.ma]						*
[sř.vi.ma]				*!		
[sa.dr.vi.ma]			*!			
[str.vi.ma]		*!				*

c. Hrvatsko jednačenje po zvučnosti u optimalnosnoj teoriji; na slogovnoj granici¹³

/pred-pri-stup-n-i/	AGREE _[zvučnost]	IDENT-PS _[zvučnost]	DEP-IO	MAX-IO	NO-CODA	IDENT-IO _[zvučnost]
pred.pri.stup.ni	*!				**	
pret.pri.stup.ni					**	*
pre.pri.stup.ni				*!	*	
pre.da.pri.stup.ni			*!		*	
pred.bri.stup.ni		*!			**	*

Dakle, hrvatsko jednačenje po zvučnosti u optimalnosnoj teoriji proizlazi iz međudjelovanja ograničenja vjernosti i ograničenja obilježenosti u hijerarhiji AGREE_[zvučnost]? IDENT-PS_[zvučnost] » DEP-IO, MAX-IO » NO-CODA, IDENT-IO_[zvučnost]? pri čemu novouvedeno položajno ograničenje vjernosti IDENT-PS_[zvučnost] pravilno predviđa njezin regresivan smjer.

Implikacije i zaključak

Svrha ovoga rada bila je formalno opisati hrvatsko jednačenje po zvučnosti prema načelima optimalnosne teorije te u tu teoriju uvesti novo položajno ograničenje vjernosti koje objašnjava regresivan smjer toga jednačenja. Hrvatsko jednačenje po zvučnosti moguće je formalno opisati evaluacijskim tablicama kao pod (12). Pritom je do izražaja došla složenost naoko jednostavne glasovne promjene za koju sam ovdje pokazao da ne ovisi samo o razlikovnim obilježjima glasova u dodiru već i o položaju tih glasova unutar sloga. Naime, hrvatsko jednačenje po zvučnosti odvija se isključivo tako da se fonološki slabiji glas jednači prema fonološki jačemu glasu, a da fonološka snaga pritom ovisi o tome koliko je glas blizu sonornijemu dijelu sloga. Stoga bi svaki opis hrvatskoga jednačenja po zvučnosti koji teži biti temeljit i potpun trebao navesti i *zašto* je to jednačenje regresivno, što je ovdje objašnjeno formalnim mehanizmima optimalnosne teorije.

Druga implikacija koja proizlazi iz ovoga istraživanja tiče se same optimalnosne teorije. Naime, u ovome istraživanju pokazano je da uobičajena formalizacija jednačenja po zvučnosti u optimalnosnoj teoriji (Lombardi, 1996.; 1999.) nije primjenjiva na hrvatski jezik. Problem se pokazao u položajnome ograničenju vjernosti IDENT-ONSET_[zvučnost] kojim se, pomoću povlašćivanja slogovnoga pristupa, nastojao

¹³ Tablica pod (12c) proglasila bi kandidata [pre.tpri.stu.pni] optimalnim jer taj kandidat ne krši ograničenje NO-CODA, a osim toga dobiva iste oznake kršenja kao i optimalni kandidat [pret.pri.stup.ni]. Međutim, kandidat [pre.tpri.stu.pni] u daljnjoj procjeni bio bi isključen na temelju više rangiranih hrvatskih slogovnih ograničenja koja nemaju veze s jednačenjem po zvučnosti, stoga ih ovdje zbog prostora ne prikazujem. O hrvatskim slogovnim ograničenjima, premda izvan optimalnosne teorije, v. Junković (1973. – 1974.), Z. Babić (1988. – 1989.), Škarić (1991.: 327. – 337.; 2007.: 85. – 89.) i Jelaska (2004.: 99. – 192.). Opis hrvatskoga slogovnoga obrasca prema načelima optimalnosne teorije jezikoslovnoj kroatistici tek predstoji.

objasniti regresivan smjer mnogih svjetskih jednačenja. Budući da to ograničenje ne predviđa pravilno smjer hrvatskoga jednačenja po zvučnosti (v. tablice 8. i 9.), ovdje je uvedeno fonetski utemeljeno položajno ograničenje vjernosti IDENT-PS_[zvučnost] koje zahtijeva podudarnost u obilježju zvučnosti između ulaznih i izlaznih glasova samo onda kada se ti glasovi nalaze pred zvonkim glasovima (dakle pred onima s obilježjem [+sonoran]). Budući da su OT ograničenja pretpostavke o prirodi univerzalne gramatike (McCarthy, 2002.: 17.), uvođenje novoga ograničenja ima široke implikacije na teoriju i na načela njezine primjene u svjetskim jezicima. Stoga bi u budućim istraživanjima valjalo proučiti do koje mjere ograničenje IDENT-PS_[zvučnost] predviđa regresivan smjer jednačenja po zvučnosti i u drugim jezicima. Daljnji važan smjer istraživanja također je primijeniti načela optimalnosne teorije na druge hrvatske fonološke procese – kako segmentalne tako i one suprasegmentalne – u potrazi za novim bitnim fonološkim generalizacijama i implikacijama.

Literatura

- Babić, Zrinka, 1988. – 1989., Slogovna struktura hrvatskoga književnog jezika, *Jezik*, god. 36. / br. 3., str. 65. – 71., br. 4., str. 123. – 128., br. 5., str. 133. – 146.
- Barić, Eugenija – Mijo Lončarić – Dragica Malić – Slavko Pavešić – Mirko Peti – Vesna Zečević – Marija Znika [Barić i sur.], 2003., *Hrvatska gramatika*, Zagreb, ŠK.
- Batinić, Mia, 2014., Optimalnosna teorija ili kako se jezik snašao u igri između dvije vatre, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, god. 40. / br. 1., str. 1. – 33.
- Beckman, Jill N., 1998., Positional faithfulness, *Doktorski rad*, Amherst, University of Massachusetts.
- Bičanić, Ante – Anđela Frančić – Lana Hudeček – Milica Mihaljević [Bičanić i sur.], 2013., *Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika*, Zagreb, Croatica.
- Chomsky, Noam – Morris Halle, 1968., *The Sound Pattern of English*, New York, Harper & Row.
- Clements, G. N. – Samuel, J. Keyser, 1983., *CV Phonology A Generative Theory of the Syllable* Cambridge, MIT Press.
- Hall, Nancy, 2011., Vowel Epenthesis, U: Oostendorp, Marc van – Colin J. Ewen – Elizabeth Hume – Keren Rice [ur.], *The Blackwell Companion to Phonology*, Vol. III., *Phonological Processes*, str. 1576. – 1596., Oxford, Wiley-Blackwell.
- Harris, John, 2011., Deletion, U: Oostendorp, Marc van – Colin J. Ewen – Elizabeth Hume – Keren Rice [ur.], *The Blackwell Companion to Phonology*, Vol. III., *Phonological Processes*, str. 1597. – 1621., Oxford, Wiley-Blackwell.
- Hayes, Bruce – Donca Steriade, 2004., Introduction *The Phonetic Bases of Phonological Markedness*, U: Hayes i sur. [ur.], str. 1. – 33.
- Hayes, Bruce – Robert Kirchner – Donca Steriade [ur.], [Hayes i sur.], 2004., *Phonetically Based Phonology*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Jelaska, Zrinka, 2004., *Fonološki opisi hrvatskoga jezika Glasovi, slogovi, naglasici*, Zagreb, HSN.
- Junković, Zvonimir, 1973. – 1974., *Struktura sloga i fonološka vrijednost suglasnika v u književnom sustavu*, *Jezik*, god. 21. / br. 1., str. 1. – 5., br. 2., str. 37. – 52.

- Kager, René, 1999., *Optimality Theory*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Lass, Roger, 1984., *Phonology An Introduction to Basic Concepts*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Lombardi, Linda, 1996., *Restrictions on Direction of Voicing Assimilation*, Maryland Working Papers in Linguistics, god. 4., str. 89. – 155.
- Lombardi, Linda, 1999., *Positional faithfulness and voicing assimilation in Optimality Theory*, *Natural Language and Linguistic Theory*, god. 17., str. 267. – 302.
- Marković, Ivan, 2013., *Hrvatska morfonologija*, Zagreb, Disput.
- McCarthy, John J., 2002., *A Thematic Guide to Optimality Theory*, Cambridge, Cambridge University Press.
- McCarthy, John J., 2008., *Doing Optimality Theory Applying Theory to Data*, Oxford, Blackwell Publishing.
- McCarthy, John J. [ur.], 2004., *Optimality Theory in Phonology A Reader*, Oxford, Blackwell Publishing.
- Mihaljević, Milan, 1991., *Generativna i leksička fonologija*, Zagreb, ŠK.
- Padgett, Jaye, 2002., *Russian Voicing Assimilation, Final Devoicing, and the Problem of [v]*, Dostupno na adresi [<http://humwebucsc.edu/jayepadgett/wp/voice>]
- Prince, Alan – Paul Smolensky, 2004. [1993.], *Optimality Theory Constraint Interaction in Generative Grammar*, Oxford, Blackwell.
- Samokhina, Natalya, 2004., *OT Account of Regressive Voicing Assimilation in Modern Hebrew and Russian*, *Arizona Working Papers in SLAT*, god. 11., str. 81. – 92.
- Silić, Josip – Pranjković, Ivo, 2005., *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Zagreb, ŠK.
- Škarić, Ivo, 1991., *Fonetika hrvatskoga književnog jezika*, U: Babić, Stjepan – Dalibor Brozović – Milan Moguš – Slavko Pavešić – Ivo Škarić – Stjepko Težak, 1991., *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika Nacrti za gramatiku*, str. 61. – 377., Zagreb, HAZU – Nakladni zavod Globus.
- Škarić, Ivo, 2007., *Fonetika hrvatskoga književnoga jezika*, U: Babić, Stjepan – Dalibor Brozović – Ivo Škarić – Stjepko Težak, 2007., *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*, str. 15. – 157., Zagreb, Nakladni zavod Globus.
- Težak, Stjepko – Stjepan Babić, 2007., *Gramatika hrvatskoga jezika Priručnik za osnovno jezično obrazovanje*, 16. izdanje, Zagreb, ŠK.
- Wright, Richard, 2004., *A Review of Perceptual Cues and Cue Robustness*, U: Hayes i sur. [ur.], 2004., str. 34. – 57.

Sažetak

Veno Volenec, Zagreb

UDK 81'342'344, izvorni znanstveni rad

primljen 15. veljače 2014., prihvaćen za tisak 18. listopada 2015.

Croatian Voicing Assimilation in Optimality Theory

In this paper Croatian voicing assimilation was described within the framework of contemporary Optimality Theory, which is based on the interaction of universal, violable

and ranked constraints. This research had two main goals. The first goal was to provide a complete and accurate formal description of Croatian voicing assimilation in Optimality Theory, currently one of the dominant research paradigms in generative phonology. The second goal was to modify the universal set of constraints by postulating a new, phonetically based positional faithfulness constraint IDENT-PS[voice], thus altering the way voicing assimilation should formally be described in OT phonology. By applying the OT framework on Croatian voicing assimilation, certain overlooked facts about its relation to Croatian syllable structure have emerged, most notably the fact that voicing assimilation in Croatian always occurs in the direction from the phonologically weaker segment toward the phonologically stronger segment, where phonological strength is determined by the segment's proximity to the most sonorous part of the syllable – its nucleus. In addition, reasons for the regressive direction of this assimilation have been formalized and explained. By postulating the new faithfulness constraint IDENT-PS[voice], which assigns one violation mark to each case in which the voicing of the input segment is not identical to the voicing of the output segment in the position before a [+sonorant] segment, Optimality Theory has been enriched with a new hypothesis about the nature of the universal grammar.

O ZABORAVLJENIM I POLUZABORAVLJENIM HRVATSKIM PRILOŽIMA

Sanja Vulić i Gordana Laco

Dobro je poznato da različiti nacionalni književni jezici nemaju jednako dugu književnojezičnu tradiciju. Među europskim jezicima hrvatski se može podičiti višestoljetnim kontinuitetom i iznimno bogatom književnošću na narodnom jeziku i pisanim spomenicima na tom jeziku općenito. Na temelju te činjenice bilo bi logično očekivati brižno čuvanje postojećih konkretnih jezičnih rješenja s višestoljetnim kontinuitetom na svim jezičnim razinama, pa tako i na leksičkoj. Međutim, u hrvatskom je jeziku veliki broj primjera nepotrebnoga prekida toga dragocjenoga kontinuiteta i na morfološkoj, i sintaktičkoj i leksičkoj razini, koji se dogodio početkom 20. stoljeća. Za potrebe ovoga rada iz hrvatskoga je leksika izabrano nekoliko nepromjenjivih riječi kontinuirane i iznimno česte uporabe u hrvatskom književnom jeziku, odnosno u jeziku hrvatskih pisaca od 16. stoljeća do početka 20. stoljeća. Uz to se uzimala u obzir važna činjenica da su te riječi (naravno, u različitim fonološkim inačicama) i danas sastavnim dijelom brojnih čakavskih, kajkavskih i hrvatskih štokavskih mjesnih govora (organskih idioma) te hrvatske dijalekatne književnosti. Budući da je hrvatski narod u 19. stoljeću imao u suvremenom smislu oblikovan književni jezik, analiza se ponajprije temelji na konkretnim jezičnim potvrdama iz djela hrvatskih pisaca i hrvatskih jezikoslovnih priručnika iz 19. stoljeća, na rijetkim potvrdama iz književnih djela 20. i 21. stoljeća,